

OPETUSSUUNNITELMA OPETTAJAN TYÖVÄLINEENÄ

Anna-Riitta Heikkinen

Mirkka Sahlstedt

Ammatillisen opettajankoulutuksen
kehittämishanke
Huhtikuu 2014
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Heikkinen Anna-Riitta & Sahlstedt Mirkka
Opetussuunnitelma opettajan työvälineenä

Opettajakoulutuksen kehittämishanke 31 sivua + 1 liitesivu
Huhtikuu 2014

Kehittämishankkeemme aiheena on tarkastella opetussuunnitelmaa opettajan työvälineenä. Opettajille opetussuunnitelma on tärkeä työväline. Opetussuunnitelman hyödyntämisessä on paljon eroja ja vaihtelevuutta, vaikka sen pitäisi olla jokaisen opettajan työn perusta ja ohjaava punainen lanka. Opetussuunnitelma ja sen hyödyntäminen koetaan vaihtelevasti. Sen sijaan, että sen tulisi olla mielekäs ja hyödyllinen, edelleen hyvin moni opettaja kokee sen raskaana ja byrokraattisena välineenä, jonka sisältö ei avaudu opettajalle eikä opiskelijalle. Ajatellaan myös, ettei opetussuunnitelman sisältö ole toteuttamiskelpoinen käytäntö.

Kehittämishankkeen aiheen valitsimme, koska opetussuunnitelman hyödyntäminen on opettajien keskusteluissa aina ajankohtainen. Halusimme suppealla haastattelulla saada näkemystä kauneudenhoitoalan, Luksian sekä Keskuspuiston ammattiopiston opettajien tämänhetkisestä suhtautumisesta aiheeseen. Aiheen valintaan liittyi myös ajankohtainen työtehtävä. Kehittämishanke ja opetussuunnitelma-asiaan perehtyminen auttoi suunnittelemaan opetussuunnitelmaa kauneudenhoitoalan yhdistelmäutkintoon.

Työn edetessä tuli ilmi, että opetussuunnitelman hyödyntämiseen vaikuttaa opettajan oma motivaatio, asenne sekä työkokemus. Pidempään opettajana toimineet osasivat suhtautua sen hyödyntämiseen helpommin ja avoimemmin. Vahvemmallalla työkokemuksella osattiin myös nähdä piilo- opetussuunnitelman merkitys.

Opetussuunnitelman tulevaisuuden kannalta olisi hyvä tarttua asiaan uudistamalla opetussuunnitelmien laatimisen yleisiä määräyksiä ja käytäntöjä. Sen olemassaolosta ei liene vastaavaa hyötyä, ennen kuin opetussuunnitelmat saadaan ymmärrettävälle ja hyödynnettävälle tasolle jo laatimisvaiheessa. Opetussuunnitelmat tulisi saada myös opiskelijalle avautuviksi ja nykyistä helpommin, nopeammin ja joustavammin uusiutuviksi.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	OPETUSSUUNNITELMA	6
	2.1 Opetussuunnitelman tarkoitus	6
	2.2 Yleinen opetussuunnitelma	7
	2.3 Opetussuunnitelman yhteinen osa	8
	2.4 Opetussuunnitelman tutkintokohtainen osa	9
	2.5 Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma	10
	2.6 Oppilaitoskohtainen opetussuunnitelma	11
	2.7 Piilo-opetussuunnitelma ja sen merkitys.....	12
3	OPETUSSUUNNITELMA OPETTAJAN TYÖVÄLINEENÄ	14
	3.1 Miten opettajat voivat hyödyntää opetussuunnitelmaa työvälineenä.....	14
	3.2 Härkösen tutkimuksen tuloksia opetussuunnitelman käyttämisestä	16
4	OPETUSSUUNNITELMAN KEHITYS JA TULEVAISUUS	19
5	HAASTATTELUT OPETUSSUUNNITELMAN HYÖDYNTÄMISESSÄ.....	21
	5.1 Haastattelujen toteutus.....	21
	5.2 Haastattelujen tulokset.....	22
6	YHTEENVETO.....	27
	LIITTEET	31

1 JOHDANTO

Opetussuunnitelmiin ja niiden hyödyntämiseen liittyvät seikat ovat saaneet aikaan laajaa arvopohdintaa kautta aikojen opettajien keskuudessa. Kokemuksemme ja kollegoiden kanssa käytyjen keskustelujen mukaan osa opettajista kokee opetussuunnitelman olevan heille tärkeä työväline, jota ilman he eivät kykene suoriutumaan opetuksesta. Se myös toimii heille jonkinlaisena peilinä, joka osoittaa sen, kuinka hyvin opetettava aihe vastaa asiasisällöltään opetussuunnitelmassa asetettua tavoitetta.

Toinen osa opettajistosta edustaa näkemystä, jossa opetussuunnitelma on jonkinlainen taakka, rasite tai haaste, jopa este toimia luovasti opetustyössä. Varsinkin muutosvastarinta on nähtävissä opettajien keskuudessa. Opetussuunnitelma koetaan todella raskaaksi ja byrokraattiseksi työvälineeksi. Havainnot ovat tulleet esiin omien kokemusten ja keskustelujen sekä opetuslalla toimivien kollegoiden että opiskelijoiden kanssa.

Olemme työssämme pohtineet opetussuunnitelmaa opettajan työvälineenä erilaisista näkökulmista. Suppeat haastattelut opetussuunnitelman käytöstä opetuksessa ja sen tuomasta arvomaailmasta, ovat antaneet meille näkemyksiä kummastakin lähtökohdasta. Tuomme esiin myös opetussuunnitelman tulevaisuuden näkökulmia. Opetushallituksen järjestämällä kauneudenhoitoalan kehittämispäivillä marraskuussa 2013 opetusneuvokset Aira Rajamäki ja Anne Mårtensson esittivät muutosnäkymiä opetussuunnitelma- ja koulutusasioihin. (Rajamäki & Mårtensson 2013.)

Näkemyksemme on, että nyky-yhteiskunnassa on siirrytty behavioristisesta opetustyylistä enemmän konstruktivistiseen näkemykseen opetuksessa. Konstruktivismissa ei enää noudateta valmiita annettuja prosessimuotoisia opetussuunnitelmia vaan pyritään kehittämään ja tukemaan opiskelijoiden oppimista luovasti, kehittämällä itse oppilaitoksissa toimivia uusia opetussuunnitelmia (Härkönen 2000, 30). Behaviorismissa opettajalla, koululla ja yhteiskunnalla on vastuu valmiiden opetusmallien siirtämisestä suoraan opiskelijalle, lisäksi pienet tiedon murut jäävät usein opiskelijoille irrallisiksi ja käytännöstä hyvin kaukaisiksi (Sahlberg & Leppilampi 1994, 21 – 25). Konstruktivistinen opetus tapahtuu tukemalla opiskelijan omaa ajatteluprosessia, jossa opiskelija saa havainnon opetettavasta asiasta, ja muokkaa sen itse ajattelun avulla sekä kokemukseen poh-

jautuen itselleen ymmärrettävään muotoon. Näin uusi opittava asia kytkeytyy paremmin aiemmin opittuun, omiin kokemuksiin ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. (Rauste - von Wright 1998, 16 – 17.)

Tapahtuneessa opetus- ja oppimistyylin muutoksesta syntyy tärkeitä kysymyksiä; pystytäänkö opetussuunnitelmilla vastaamaan tulevaisuuden murroksen ja muutoksen kynnyksellä olevan yhteiskunnan tavoitteisiin enää samalla tavoin kuin ennen, huomioiden samalla yksilöiden tarpeet? Miten opetussuunnitelma saataisiin toimivaksi, opettajalle mieleiseksi välineeksi? Miten opetussuunnitelmien uudistamisesta saataisiin joustavampi ja nykyistä nopeampi, muuttuvan työelämän tarpeisiin vastaava prosessi? Nämä ovat tärkeitä kysymyksiä, joihin ei tässä työssä pystytä antamaan täydellisiä vastauksia.

Tämän kehityshankkeen tavoite on avata opetussuunnitelman merkitystä sekä tarkastella sitä opettajien työvälineenä mahdollisimman avarakatseisesti. Työn yhtenä tarkoituksena on saada helpotusta ja vinkkejä kaikille niille, joiden pitää työssään laatia opetussuunnitelmia omaan työhönsä ja oppilaitokselle. Opetussuunnitelman toimivuus näkyy käytännössä vasta varsinaisessa opetustilanteessa. Se ei saisi luoda ristiriitaisia odotuksia tai tavoitteita, vaan olla opettajalle opetusta ohjaava työväline. Jokaisen opettajan tulisi suunnitella omaa opetustaan peilaten opetussuunnitelmaan ja sulauttaen sen omaan persoonallisuuteensa ja henkilökohtaiseen tapaansa toimia. Siihen tulisi sisällyttää myös niin sanottu piilo-opetussuunnitelma, joka edustaa paljon kirjaamattomia arvoja ja tapoja. Opetussuunnitelman laatiminen ja sen aktiivinen käyttäminen työssä opetusta ohjaavana työvälineenä saattaa toimia opettajalle myös hyvänä ammatillisen kasvun välineenä.

Tämän työn yhtenä lähtökohtana oli myös toisen tutkijan henkilökohtaiseen työhön liitettävä tehtävä laatia opetussuunnitelma kauneudenhoitoalan yhdistelmätutkintoon. Yksilötasolla tästä työstä on hyötyä kyseisessä projektissa. Opetussuunnitelman tulee olla valmis huhtikuussa 2014. Tarkoituksena on hyödyntää tämän työn tuomaa tietoa, näkemystä sekä opettajien haastatteluista saatuja ajatuksia. Halusimme nähdä opetussuunnitelman laajempänä ja avarampana kokonaisuutena ja suhtautua siihen avoimesti. Toivomme, että tämä työ tuo erityisesti opetustehtävissä toimivalle lukijalle positiivisia ajatuksia opetussuunnitelman hyödyntämisestä omassa työssään.

2 OPETUSSUUNNITELMA

2.1 Opetussuunnitelman tarkoitus

Opetussuunnitelmalla on ollut hyvin keskeinen osa suomalaisessa koulumaailmassa. Perinteisesti opetussuunnitelma nähdään asiakirjana, josta käyvät ilmi oppimistavoitteet, arvioinnin kriteerit sekä niiden sisällöt. Oppilaitoskohtaisissa opetussuunnitelmissa saattaa olla yksilöitynä tarkemmin myös käytettävät opetusmenetelmät ja välineet opetuksen toteuttamiseen, sekä opetuksessa käytettävät materiaalit. Tämä oppilaitoskohtaisuus erottaa oppilaitokset muista opetuksen toteutuksessa muun muassa aihekokonaisuuksien ja tuntijakojen sekä erilaisten opintojen tarjonnan myötä. Opetussuunnitelmasta käyvät ilmi päätökset ja lait opetuksen järjestämisestä. Yleisessä opetussuunnitelmassa näkyvät myös vallalla olevat ajattelun tavat, toiminnan tavat sekä mahdollisesti myös erilaiset ihanteet. Oppilaitosten tulisi mainita omassa suunnitelmassaan myös erityisopetuksen järjestämiseen liittyvät asiat. Kaikki yleiset opetussuunnitelmat jättävät kuitenkin yksilöiden erilaiset tarpeet ja lähtökohdat huomioimatta, joka on vakava puute. (Ikonen & Virtanen 2003, 97 – 99.)

Opetussuunnitelma on rinnastettavissa opinto-ohjelmaan, joka perinteisesti katsotaan kasvatustieteen ja tutkijoiden parissa opettajalle hyvin tärkeäksi työvälineeksi ja ohjenuoraksi. Suomessa ensimmäisiä kertoja opetussuunnitelma käsite on otettu käyttöön vuonna 1901 Mikael Soinisen toimesta, mutta varsinainen ensimmäinen opetussuunnitelma on tehty vuonna 1909. Herbartilaisen opetussuuntauksen mukaisesti, jota Soininen edusti, opetussuunnitelman sisältö oli tarkka ja tiukka, eikä se huomioinut yksilöiden erilaisia tarpeita lainkaan. Vasta myöhemmin myös Suomessa alkoi opetussuunnitelmissa opiskelijoiden yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. Tänä päivänä myös opettajan oma persoona vaikuttaa merkittävästi opetussuunnitelman toteutukseen ja sen tulkintaan. (Härkönen 2000, 7 – 10.)

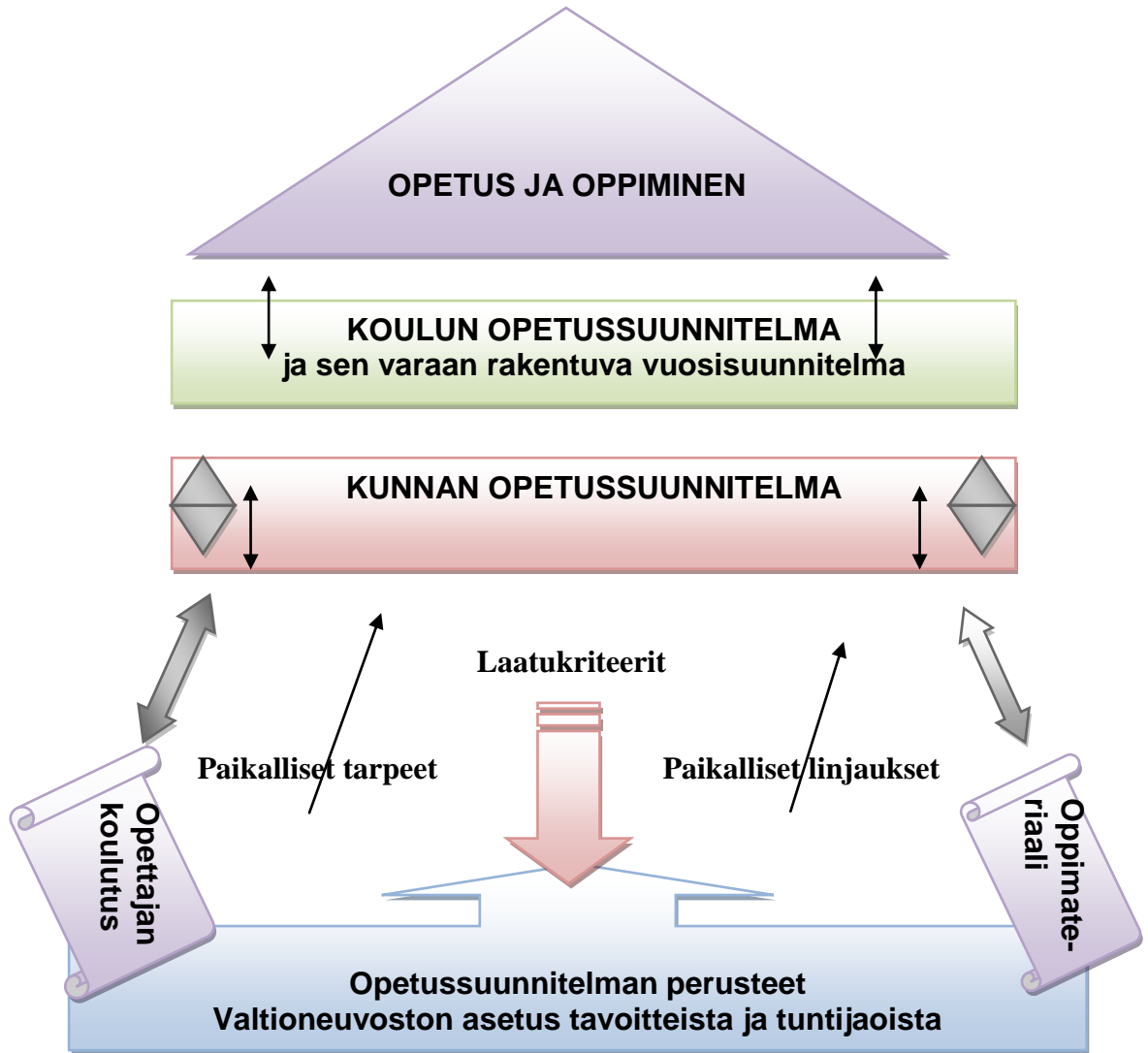
2.2 Yleinen opetussuunnitelma

Opetussuunnitelman laadintaan ja sisältöön on Opetushallitus antanut yhteiset määräykset toisen asteen koulutusalaista riippumatta. Näillä määräyksillä taataan opiskelijan oikeusturva. Oikeusturvan takaamiseksi opetussuunnitelmassa tulee antaa riittävät tiedot tutkintoon sisältyvistä eri tutkinnon osista, arvioinnista sekä opintojen suorittamiseen liittyvistä järjestelyistä. (Opetushallitus, määräys 26/011/2009,17.)

Opetushallitus antaa eri tutkintoja ja koulutusmuotoja varten perusteet. Opetussuunnitelman perusteet ovat määräys, jolla varmistetaan mm. koulutuksellisten perusoikeuksien, tasa-arvon ja laadun, toisin sanoen opiskelijan oikeusturvan toteutuminen. Opetushallitus myös seuraa opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteiden toiminnallisia vaikutuksia. (Opetushallitus 2013.)

Ammatillisesta koulutuksesta on annettu laki (630/1998, 14 §). Sen mukaan koulutuksen järjestäjän tulee hyväksyä opetussuunnitelma koulutusta varten. Opetussuunnitelman tulee perustua voimassa oleviin tutkinnon perusteisiin ja siinä tulee olla kuvattuna toimenpiteet koulutukselle asetettujen tehtävien ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Opetussuunnitelma on julkinen asiakirja, joka säätelee ja ohjaa koulutuksen järjestäjän toteuttamaa koulutusta sekä muuta siihen liittyvää toimintaa. Opetussuunnitelmassa on huomioitava opiskelijoiden yksilöllisiä valintoja sekä lukio- opintojen ja ylioppilastutkinnon suorittamisen mahdollisuus. Opetussuunnitelmaan kirjataan paljon tärkeitä, oppilaitoksen toimintaa ohjaavia asioita. Niitä ovat myös esimerkiksi suunnitelma siitä, miten osaamista arvioidaan, miten opiskelija saavuttaa tutkinnolle asetettavat tavoitteet sekä miten saadaan riittävä opetus ja ohjaus. Opetussuunnitelmassa täytyy näkyä myös työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen aikana opiskelijan oikeusturvan takaamat asiat. (Opetushallitus, määräys 26/011/2009, 17.)

Yleisen opetussuunnitelman pohjalta kunnat laativat oman opetussuunnitelmansa. Kuntien opetussuunnitelmien pohjalta opetusta järjestävät oppilaitokset laativat oman opetussuunnitelmansa, joka sisältää aina saman kuntakohtaisen osan kaikkien oppilaitosten kanssa. (Vitikka, Salminen & Annevirta, 2012, 13.)

Kuva 1. Opetussuunnitelman rakentumiseen vaikuttavat tekijät. (Halinen. 2012, muokattu)

2.3 Opetussuunnitelman yhteinen osa

Opetussuunnitelman yhteisen osan suunnittelussa ja tekemisessä koulutuksen järjestäjä huomioi koulutuksellisen tasa-arvon, yhdenvertaisuuden, kestävän kehityksen edistämisen ja muiden säädösten koulutusta koskevat velvoitteet. Tässä osassa määritellään kaikille tutkinnoille yhteiset periaatteet, menettelytavat ja keskeiset arvot. (Opetushallitus, määräys 26/011/2009, 18.)

Määräyksessä 26/011/2009 mainitaan opetussuunnitelman yhteisen osan minivaatimukset. Osat, jotka opetussuunnitelman pitää ainakin sisältää. Näitä osia ovat mm. kuinka koulutus järjestetään (oppisopimus-, lähi-, etä-, monimuoto-opetus), suunnitelmat ja toimintatavat liittyen tutkinnon osien suorittamiseen, opintojen täydentäminen, yhteistyö esimerkiksi työelämän kanssa, toimenpiteet yhteisöllisyyttä vahvistavasta toiminnasta, yhteiset toimintatavat arvioinnin toteuttamisesta sekä henkilöstön kehittämissuunnitelma. (Opetushallitus, määräys 26/011/2009, 18.)

2.4 Opetussuunnitelman tutkintokohtainen osa

Samoin kuin yhteisessä osassa, Opetushallituksen määräys luettelee minivaatimukset tutkintokohtaisessa osassa. Tässä osassa määrätään ammatillisen tutkinnon järjestäminen yhteistyössä muiden koulutuksen järjestäjien sekä työelämän kanssa. Lisäksi määrätään oppimisympäristöt, opetuksen ajoittaminen sekä menetelmät, joiden avulla voidaan saavuttaa kyseisen tutkinnon ammattitaitovaatimukset ja tavoitteet. (Opetushallitus, määräys 26/011/2009, 18.)

Opetussuunnitelman tutkintokohtaisessa osassa on myös määriteltävä opiskelijan mahdollisuudet suorittaa useampia tutkintoja sekä koulutuksen järjestäjän tarjoamat opinnot muista tutkinnoista. Samoin tässä päätetään arviointisuunnitelma, jossa on mukana ammattiosaamisen näytöt ja muun osaamisen arviointi. (Opetushallitus, määräys 26/011/2009, 18–19.)

Tutkintokohtaisessa osassa ilmenee esimerkiksi seuraavia asioita: tutkinnon pakolliset ja valinnaiset osat, opintojen eteneminen, ajoitus ja järjestäminen, perustutkintoa laajentavien osien järjestäminen, suunnitelma arvioinnista sekä arviointimenetelmistä ja paikallisesti tarjottavat tutkinnon osat. Lisäksi tulee käydä ilmi kyseisen tutkinnon osan tai osien ammattitaitovaatimukset, arvioinnin kohteet ja arvioinnin kriteerit. (Opetushallitus, määräys 26/011/2009, 19.)

2.5 Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma

Laki ammatillisesta koulutuksesta (L 630/1998, 14 §) säätelee henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman tekemistä. Siinä säädetään opiskelijan mahdollisuus yksilöllisiin valintoihin. Asetus ammatillisesta koulutuksesta (A 811/1998, 3 §, 4 §, 12a §) puolestaan säätelee opintojen tiedottamista, opinto-ohjausta ja osaamisen tunnustamista. Henkilökohtaisesta opiskelusuunnitelmasta käytetään nimitystä HOPS. Jokaiselle opiskelijalle on laadittava yksilöllisen lähtökohdan pohjalta HOPS, jota päivitetään koko koulutuksen ajan. (Opetushallitus, määräys 26/011/2009, 19.)

Vähimmillään HOPS on suunnitelma siitä, mitä aiotaan opiskella ja millä aikataululla. Silloin kun HOPS on laajempi, siihen otetaan mukaan opiskelijan identiteetti, omat näkemyksen erityisesti ammatillisen identiteetin rakentumisen näkökulmasta sekä tulevaisuudensuunnitelmat. Laajemmassa HOPS:issa on myös opiskelijan omaa pohdintaa liittyen aiemmin mainittuihin asioihin. (Jyväskylän Yliopisto 2013.)

HOPS:issa tulevat ilmi opiskelijan yksilölliset valinnat, oppimisen tavoitteet, opinnoissa eteneminen, arviointi, mahdolliset osaamisen tunnustamiset, työssäoppiminen ja sen suorittaminen sekä näytöt. HOPS toimii työvälineenä opiskelijalle tarkasteltaessa opintoja ja niiden etenemistä. (Saamelaisalueen koulutuskeskus 2013.)

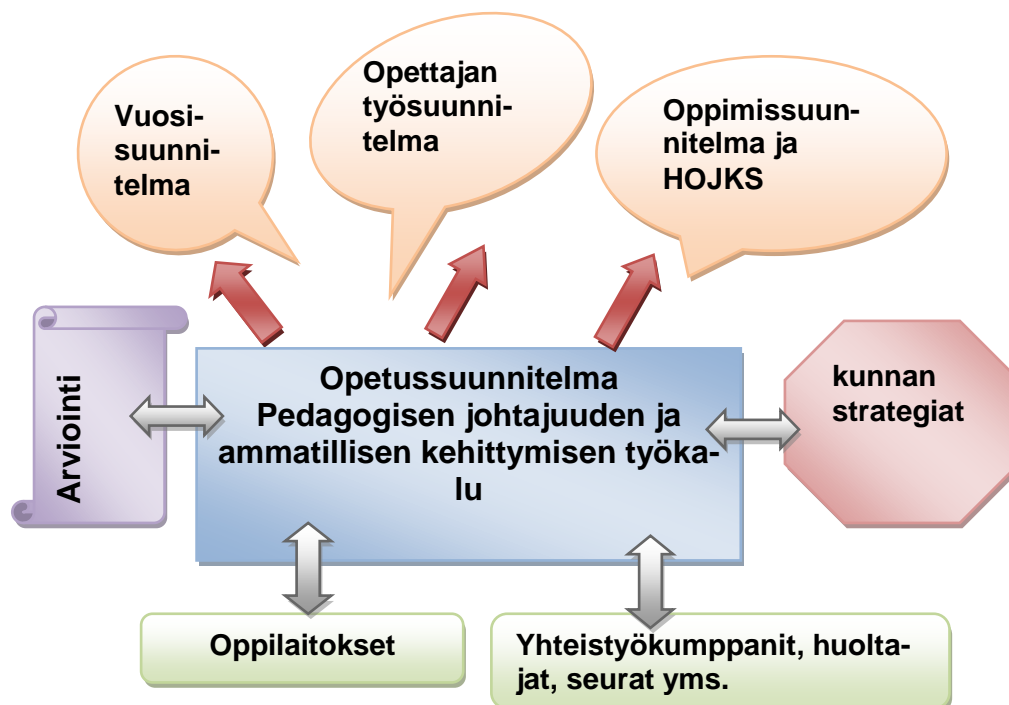
HOJKS puolestaan on erityisopetusta tarvitsevalle opiskelijalle laadittava kirjallinen henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Siinä on kirjattuna hyvin paljon samoja asioita kuin HOPS:issa, mutta lisänä suunnitelmassa näkyy opiskelijan saamat erityiset opetus- ja opiskelijahuollon palvelut. Samoin siinä on kirjattuna muut henkilökohtaiset palvelu- ja tukitoimet ja erityisopetuksen perusteet. On otettava huomioon, että opiskelija saavuttaa mahdollisimman suuressa määrin samat pätevyudet kuin muut opiskelijat. HOJKS:in tekoon osallistuu myös mm. opiskelijahuollon asiantuntijoita. (Edu.fi 2013.)

2.6 Oppilaitoskohtainen opetussuunnitelma

Uuden opetussuunnitelman laadinta olisi hyvä aloittaa oppilaitosten omien arvojen pohdinnalla. Siinä olisi myös hyvä huomioida erilaisten valmiuksien omaavien ihmisten tapa oppia. Hyvä opetussuunnitelma toimii oppilaitokselle oman toiminnan kehittämisen välineenä ja ilmentää konkreettisella tasolla luotuja tavoitteita. (Syrjälä 1994, 13 – 22.)

Koulukohtaiset opetussuunnitelmat tehdään yleensä koko koulun voimin ja siinä korostuu oman koulun kehittämisen tavoitteet (Härkönen 2000, 10 - 13). Opetussuunnitelmalla on suuri pedagoginen merkitys opettajille, sillä se toimii aina myös viimeisimpien opetus- ja oppimissuuntausten tulkitsijana (Vitikka, Salminen & Annevirta 2012, 15).

On mahdollista, että paikallisen opetussuunnitelman tekemiseen osallistuu seuroja, muita paikallisia tahoja tai jopa vanhempia. Päävastuu sen laatimisesta on kuitenkin aina viime kädessä koulun rehtorilla. Hyvin monessa tämän päivän opetussuunnitelmassa on nähtävissä kansainvälisyyteen pyrkiminen, erilaiset ympäristöarvot, terveys ja kaikenlainen yksilön ja yhteisön hyvinvointi. (Härkönen 2000, 10 – 13.)

Kuva 2. Opetussuunnitelman ulottuvuudet. (Halinen. 2012, muokattu)

2.7 Piilo-opetussuunnitelma ja sen merkitys

Piilo-opetussuunnitelma on mielestämme asiana tärkeä liittyen opettajan työhön ja opetussuunnitelman hyödyntämiseen. Piilo-opetussuunnitelmaa täytyy oppia lukemaan varsinaisen kirjoitetun opetussuunnitelman sisältä, jotta opetussuunnitelmasta saadaan sen kaikki hyöty opetustyöhön. Mitä enemmän näkee piilo-opetussuunnitelmaa, sitä paremmin saa kirjoitetun opetussuunnitelman käytäntöön eli elettyyn opetussuunnitelmaan.

Mitä väljemmäksi varsinainen opetussuunnitelma on luotu, sitä enemmän vaikuttaa opilaitoksien ja opetuksen toiminnassa niin sanottu (the hidden curriculum) eli piilo-opetussuunnitelma. (Syrjälä 1994, 1 – 3.)

Piilo - opetussuunnitelma on kirjoittamaton koulun omakohtainen tapa toimia ja ilmentää omia yhteisöllisiä arvojaan. Se vaikuttaa opettajien sekä opiskelijoiden toimintaan tiedostamattomalla tasolla, ja se ilmenee muun muassa arvoina, motivaationa tai sen puutteena, erilaisina asenteina, opiskelu tapoina, tapakulttuurina ja muina vastaavina erilaista toimintaa ohjaavina vaikuttimina. Tämän vuoksi piilo-opetussuunnitelman merkitys on aiempaa oletusta suurempi opetuksessa ja opiskelijoiden oppimisessa. (Vilka 2012, 1.)

Piilo-opetussuunnitelmassa on tarkoitus saada jotakin tärkeää asiaa piiloisesta näkyväksi. Tämä voi olla haaste, varsinkin kokemattomalle opettajalle. Silti piilo-opetussuunnitelman avaaminen on tärkeä taito, sillä ilman tätä taitoa opetuksesta tulee helposti rutiininomaista, käytännöstä kaukana olevaa ulkoista toimintaa. Jokainen opettaja tarvitsee työssään avointa, tutkivaa ja kriittistä asennetta. (Toom, Onnismaa & Kajanto 2008, 135.)

Opetussuunnitelmaa voisi määritellä kahdella eri käsitteellä. Toinen on kirjoitettu, eli virallinen opetussuunnitelma. Toinen on eletty opetussuunnitelma. Kirjoitetun opetussuunnitelman käyttäminen on käytännössä suhteellisen ongelmatonta ja yksiselitteistä, koska siihen on suoraan kirjattu opetuksen kannalta tärkeitä asioita. Niitä ovat esimerkiksi mitä ja miten tulisi opettaa. Samoin kirjoitetun opetussuunnitelman tuloksia on helppo tutkia. Voidaan myös tutkia, miten kirjoitettu opetussuunnitelma ja eletty opetussuunnitelma vastaavat toisiaan. (Toom, Onnismaa & Kajanto 2008, 137.)

Ongelmallisempaa on saada kirjoitettu opetussuunnitelma kohtaamaan sulassa sovussa ja toisiaan täydentäen elettyyn opetussuunnitelmaan. Todellisuudessa ne ovat usein vastakkain lopullisessa tarkastelussa. Kuten aiemmin mainittiin, riippuu pitkälti opettajasta ja hänen motivaatiostaan, osaako hän hyödyntää kirjoittamattomia, tärkeitä asioita eletyssä opetussuunnitelmassa. Tässä auttaa opettajan hiljainen tieto. Hiljaista tietoa omaavat taitavat osaajat ja asiantuntijat opettajina ovat avainasemassa tulevaisuuden ammattiosaajien tuottajina. Hiljaisen tiedon omaavat opettajat ymmärtävät todennäköisesti piilo-opetussuunnitelman merkityksen sekä eletyn opetussuunnitelman tärkeyden työsäään muita helpommin. (Toom, Onnismaa & Kajanto 2008, 7, 138 - 139.)

Eletyssä opetussuunnitelmassa opitaan myös sellaisia hyödyllisiä taitoja, joita ei ole kirjattu ylös varsinaiseen kirjoitettuun opetussuunnitelmaan. Opiskelijat oppivat aivan jotakin muuta mitä alun perin oli tarkoitus. Se ei kuitenkaan tarkoita, että ne olisivat huonoja asioita. Sellaisia ovat esimerkiksi tarkkaavaisuus, keskittyneisyys ja kielenkäyttö. Opettaja muovaa tiedostamattaan opiskelijoita tiettyihin toimintatapoihin varsinaisen ammattiosaamisen lisäksi. (Toom, Onnismaa & Kajanto 2008, 139.)

Piilo-opetus suunnitelman merkitys ei ole mitenkään vähäinen, vaikka se on kirjoittamaton tapa toimia. Käytännön kysymykseksi herää se, miten opettajat ymmärtäisivät ja tiedostaisivat eletyn opetussuunnitelman olevan tärkeä osa opettajuutta.

3 OPETUSSUUNNITELMA OPETTAJAN TYÖVÄLINEENÄ

3.1 Miten opettajat voivat hyödyntää opetussuunnitelmaa työvälineenä

Jokainen opettaja varmasti pyrkii vilpittömästi työssään parhaaseen mahdolliseen. Ongelmat syntyvät siinä, että opetussuunnitelmaa koetaan kaukaiseksi, jäykäksi ja mahdottomaksi toteuttaa. Sen aihekokonaisuudet jäävät irralliseksi ja se saattaa pahimmillaan olla opettajalle kuollut kirjain. Usein se jää pölyttymään hyllylle. (Korkeakoski 2011.)

Opetussuunnitelmia kehitetään koko ajan. Ratkaiseva askel kuitenkin puuttuu. Arvot on syytä avata kunnolla ja opettajan tuleekin perehtyä opetussuunnitelmaan avoimin mielin ja avarakatseisesti. Kollegoiden tuki ja heidän kanssaan keskustelut voivat olla suuri ymmärryksen apu. On hyvä myös miettiä, mitkä asiat ovat ensiarvoisen tärkeitä ja panostaa opetuksessa niihin. Ajankäytön suunnittelu on opetussuunnitelman toteutuksessa myös tärkeä asia. Opettajan vaikutusmahdollisuudet opetussuunnitelmiin tuovat taas lisää käyttömahdollisuuksia. (Korkeakoski 2011.)

Opetustyön avoimuutta lisäävät kaikkien saatavilla olevat opetussuunnitelmat. Opettajien itsensä luomat käytettävissä olevat opetussuunnitelmat tuovat kaikkien nähtävälle myös oppilaitoksen piilo-opetussuunnitelman, joka kuvaa todellista koulun toimintaa, arvoja ja asenteita realistisemmin kuin johtajien tai ulkopuolisten kirjoittama. Opetussuunnitelmaa mukana luomassa ollut opettaja pystyy hyödyntämään ja jalostamaan käytännön toimintaansa paremmin sen sisällön. Ratkaiseva tekijä opettajan työssä opetussuunnitelman hyödyntämisen näkökulmasta onkin se, kuinka etäiseksi tai läheiseksi opettaja opetussuunnitelman itselleen ja oppilaitokselle kokee. Mitä läheisemmäksi opettaja opetussuunnitelman itselleen tuntee, sen helpommin hän pystyy tukeutumaan siihen ja turvaamaan opiskelijoiden oppimisen konstruktivistisesta näkökulmasta. (Härkönen 2000, 30.)

Opetussuunnitelman tarkastelu yhdessä kollegoiden kanssa voi olla suuri rikkaus. Yhdessä voidaan pohtia, olisiko syytä tarkastella opetuksen tavoitteita sisältöjen sijaan. Kollegoiden kanssa käydyt keskustelut avartavat näkökulmia ja kaikkien ymmärrys kasvaa. Voidaan vaihtaa opetusmateriaaleja ja tarkastella erilaisia oppikirjoja ja niiden sisältöjä pelkän opetussuunnitelman sijaan. (Korkeakoski 2011.)

Hyvästä opetussuunnitelmasta opettaja pystyy poimimaan erilaisia pedagogisia opetusmenetelmiä tai se herättää innostusta kokeilla ja toteuttaa opetusta monipuolisesti. Se kuvaa todenmukaisesti yhteiskunnan tilannetta ja toisen asteen nuoriso- tai aikuiskoulutuksen alan työelämän vaatimaa osaamisen tasoa. Opetussuunnitelman työvälineenä hyödyntämistä edesauttaa jos siinä on kuvattu kuinka näihin tavoitteisiin päästään ja minkälaisella konkreettisella aikataululla tämä tavoite tulisi saavuttaa. Opetussuunnitelmaa voi hyödyntää moni tasoisesti koko koulutuksen suunnitteluun, mutta myös pidemmälle aikavälille aina yksityiskohtaisempiin vuosi-, lukukausi-, opintojakso-, viikko-, päivä- ja jopa tuntisuunnitelmien tasolle. Parhaiten käytännössä voidaan soveltaa selkeää ja ytimekästä opetussuunnitelmaa, johon ei ole jätetty mitään ylimääräistä täytteeksi. Opettaja pystyy hyödyntämään rakenteellisesti sekä kielellisesti selkeää opetussuunnitelmaa yhdessä opiskelijoiden kanssa määrittämään opetuksen toteuttamisen ja avatakseen opiskelijoille ne tavoitteet joita kohti opetuksessa pyritään. (Helakorpi.)

Opettaja toimii holistisena kasvattajana opiskelijoilleen, jonka tehtävänä on herättää opiskelijassa tiedon ja oppimisen halu. Jos opetussuunnitelma pohjautuu kognitiivis-konstruktivistiseen näkemykseen, missä opettaja pelkästään ohjaa opiskelijaa ymmärtämään ja suhteuttamaan uutta tietoa opiskelijan aiemman kokemuksen mukaisesti, on tämä tapahtuma myös vuorovaikutteista oppimista. Opetussuunnitelman avulla saadaan selvät yhtenäiset tavoitteet opiskeluun, mikä lisää motivaatiota opiskella. Hyvä ja kokenut opettaja pystyy tuomaan opetussuunnitelmasta tavoitteet opiskelijoille konkreettiseksi päämääräksi opintojen etenemisessä ja valmistumisen saavuttamiseksi. Hän myös osaa nostaa tärkeät asiat selkeästi esiin opetussuunnitelmasta oman käsityksensä mukaisesti. Hyvä opetussuunnitelma ei rajoita liikaa opettajan luovuutta toteuttaa pääsyä tavoitteisiin. (Kärkkäinen 2010, 9 – 10.)

Opetussuunnitelman aktiivisella käyttämisellä työvälineenä ja oman työn ohjaajana on monia hyviä puolia kuten, sattumanvaraisuudet opetuksen laadussa, arvioinneissa ja tavoitteissa vähenevät. Selkeä opetussuunnitelma kertoo opettajalle mitä hänen tulisi opettaa opiskelijoilleen, ja mitä tietoja sekä taitoja opiskelijoiden tulisi omata opiskelun päättyessä. Oppilaitoksen resurssit ja puitteet määrittelevät toteutuksen päästä näihin tavoitteisiin sekä opettajan pedagoginen kompetenssi käyttää luovasti erilaisia opetusmenetelmiä opetustilanteissa.

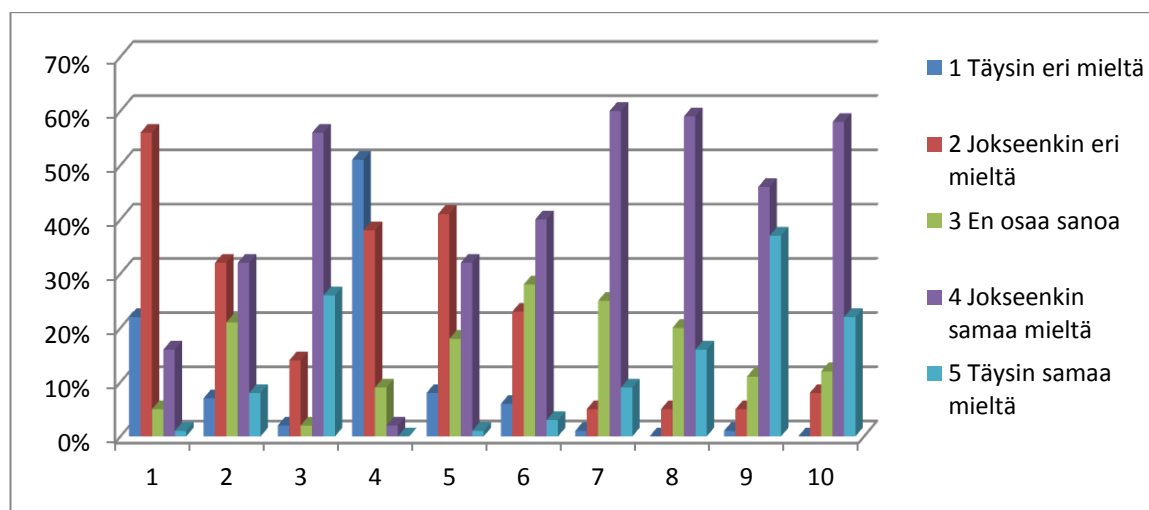
3.2 Härkösen tutkimuksen tuloksia opetussuunnitelman käyttämisestä

Härkönen (2000) on tutkinut pro gradussaan opetuksen suunnittelua ja opetussuunnitelmia. Hän oli kyselynsä pyytänyt seuraavia taustatietoja vastaajilta; Sukupuoli (vastanneista oli naisia 67 % ja miehiä 33 %), opettajana toimimisaika (62 % vastanneista, eli valtaosa, oli toiminut yli 15 vuotta opettajana), toimenkuva (suurin osa vastanneista 55 % oli luokanopettajia ja 39 % aineenopettajia), koulutus (46 % omasi ylemmän korkeakoulututkinnon), tutkintoon valmistumisvuosi, luokan oppilasmäärä, luokka-aste, kunta jossa työskentelee (kaikki olivat pieniä kuntia), onko vastaaja osallistunut aiemmin opetussuunnitelman laadintaan (68 % vastaajista oli osallistunut ja 32 % ei ollut osallistunut). Härkösen tehtävä oli tehdä tutkimus objektiivisesti, jotta siitä olisi hyötyä koulutuksen kehittämiseksi. Hänen tutkimusmenetelmänsä olivat sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia (Härkönen 2000, 38 - 45 ja liitteet), olemme keskittyneet työssämme vain hänen kvantitatiiviseen tutkimusosaansa.

Härkönen tutki opettajien näkemyksiä käytössä olevasta opetussuunnitelmasta seuraavien kymmenen väitteen avulla. Vastausten jakauma väitteittäin esitetään kuviossa 1.

1. Käytössä oleva opetussuunnitelma on minulle melko etäinen asia, hallinnollinen asiakirja, jolle ei ole työni kannalta mitään käytännön merkitystä. Vastaajia n. 110
2. Saattaisin selvittää työssäni ilman kirjoitettua opetussuunnitelmaa. Vastaajia n. 110
3. Tänä vuonna opettamani luokka-asteen opetussuunnitelmaan kirjatut tavoitteet ovat minulle hyvin tutut. Vastaajia n. 109
4. Koen opetussuunnitelman työtäni hankaloittavana ja rajoittavana tekijänä. Vastaajia n. 110
5. Kun etenen oppikirjan mukaan eri oppiaineissa, saavutan parhaiten opetussuunnitelman tavoitteet, koska oppikirjathan rakentuvat opetussuunnitelmille. Vastaajia n. 106
6. Mikäli koululla on opetussuunnitelmaan tai muuhun koulutyöhön liittyviä kehittämisajatuksia, haluan toimia aktiivisesti niiden hyväksi. Vastaajia n. 109

7. Luulen, että koulukohtainen opetussuunnitelma vaikuttaa myönteisellä tavalla opetustyöhön koulussamme. Vastaajia n. 109
8. Paikallinen opetussuunnitelma edesauttaa joustavaa vuorovaikutusta ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Vastaajia n. 107
9. Opetussuunnitelman tulisi perustua jatkuvaan koulun itse -arviointiin. Vastaajia n. 109
10. Paikallinen opetussuunnitelma auttaa merkittävästi opetuksen lähtökohtien hake-
mista läheltä oppilaan kokemuspiiriä. Vastaajia n. 106

Kuvio 1. Tutkimuksen tulokset. (Härkönen, 2000, muokattu)

Tutkimuksen tuloksista on havaittavissa seuraavaa: Suurin osa opettajista suhtautuu opetussuunnitelmaan positiivisesti ja kokee sen olevan hyödyksi ja opetuksen suunnittelussa sekä toteutuksessa. Tämä positiivinen ryhmä opettajia suhtautuu muutoinkin myönteisesti oman opetuksen suunnitteluun. Vähemmistö opettajista kokee opetussuunnitelman työtään hankaloittavana ja vaikeana asiana. Koulun oman opetussuunnitelman arvostus nousi myös merkittävään asemaan opettajien arvomaailmassa ja sen koettiin auttavan olennaisesti yksilöllisemmän opetuksen suunnittelussa. Suurin osa vastanneista myös kokee jatkuvan kehittämisen tärkeänä ja haluaa olla aktiivisesti mukana siinä ke-

hitysprosessissa. (Härkönen 2000, 38 – 45.) Kieleisesti opetussuunnitelmaan suhtautuneet opettajat olivat muutoshaluttomia ja hyvin oppikirjakeskeisiä sekä eivät kokeneet opetussuunnitelmaa tärkeäksi työssään. Heidän muista vastauksistaan Härkönen päätteli heidän olevan vuorovaikutuksiltaan heikkoja ja he eivät arvostaneet yksilön tarpeita. Opetuksen suunnittelu myös jäi heikoksi. (Härkönen 2000, 54 – 55.)

4 OPETUSSUUNNITELMAN KEHITYS JA TULEVAISUUS

Nykyisessä muodossa oleva peruskoulujen opetussuunnitelma tukee vain tiedon ulkoa oppimista ja tällä hetkellä opitut tiedot jäävät hyvin irrallisiksi käytännön taidoista. Opettajien pedagoginen kompetenssi on myös uudenlaisen haasteen edessä monipuolisten oppimisympäristöjen luomisessa. Tähän vaikuttavat enemmän ongelmanratkaisun keskeisen opetuksen noudattamisessa, virtuaalisten oppimisympäristöjen hyödyntäminen opetuksessa yhä enemmän ja sosiaalisen median lisääntynyt käyttäminen. Opetussuunnitelmien tulisi tulevaisuudessa osata kuvata näitä prosesseja tarkemmin, jotta siitä olisi pedagogista tukea opettajille ja koulutuksen lopputulos palvelisi enemmän työelämää. (Vitikka & Peltonen 2009.)

2000 - luvulla elettiin vahvaa postmodernia aikakautta, jolloin yksilölliset, hyvin profiloituneet opetussuunnitelmat ottivat paikkansa. Tässä kehityksessä opettajan rooli on muuttunut enemmän opetusta ohjaavampaan suuntaan, opetusmenetelmien käyttämisen monipuolisuus ja merkitys on kasvanut. Lisäksi opettajan tehtävänä on ollut luoda yhä monimuotoisempia oppimisympäristöjä. Hyvän opetussuunnitelman tulisi olla riittävän joustava mahdollistamaan opettajien luovuus ja opetuksen suunnittelun sekä toteutuksen vapaus. (Härkönen 2000, 15 – 17.)

Oppimiseen ja opettamiseen liittyy entistä enemmän haasteita tulevaisuudessa. Vaikka suomalainen koulutusjärjestelmä tuottaa kilpailukykyisiä tuloksia, on tärkeää että oppilaitokset tuottavat myös innostuneita, rohkeita ja ongelmia ratkaisevia tekijöitä. Opetussuunnitelmien kehityssuunta tulisi olla sellainen, missä opiskelijoissa herätetään oppimisen ilo ja soveltamisen taito. Samoin erilaiset oppimisvaikeudet ovat lisääntyneet. Niihin on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota. Tässä kohdassa voidaan mainita tutkivan oppimisen hyödyt ja edut. Tutkiva oppiminen itse asiassa auttaa ja tukee opetussuunnitelman tavoitteiden toteutumista. Tutkiva oppiminen vaalii ja kehittää luovuutta ja kekseliäisyyttä. Koska opetussuunnitelmissa puhutaan ongelmalähtöisestä työskentelystä, vuorovaikutustaidoista ja niin edelleen, ne liittyvät tutkivaan oppimiseen. Tulevaisuudessa tarvitaan malleja, jotka avaavat erilaisia sudenkuoppia. Näitä asioita pohtimalla myös opetussuunnitelmien tekemisessä voidaan edetä parempaan suuntaan. Samoin pedagogiikka kehittyy samojen ajatusten myötä. (Hakkarainen, Bollström - Huttunen, Pyysalo & Lonka 2004, 13.)

Opetusneuvoksien Anne Mårtensson ja Aira Rajamäki mukaan opetussuunnitelma- sana tullaan korvaamaan opiskelusuunnitelma- käsitteellä. Aikataulu on vielä auki. Todennäköisesti se toteutuu vuosina 2014–2015. Samoin käsitteitä ja terminologiaa yhdenmukaistetaan aikuiskoulutuksen ja nuorisosaasteen välillä. Opintoviikot poistuvat ja tilalle tulevat osaamispisteet. Terminologian erilaisuus saattaa hämmäntää opiskelijoita, joten muutos tulee helpottamaan toimintaa ja opetusta. Koemme tämän muutoksen tervetulleeksi. Näin saadaan yhdenmukaistettua koulutusta ja selkeytetään terminologiaa ja käytänteitä sekä opettajille että opiskelijoille. Jää nähtäväksi, millaisena uudistus loppujen lopuksi toteutuu ja millä aikataululla.

Opetussuunnitelma on ikään kuin silta koulutuksessa, se on väylä opiskelijoiden tarpeiden ja opetuksen tavoitteiden välillä. Jatkuvasti on puhuttu opiskelijoiden tarpeista, toiveista sekä niiden toteutumisesta. Opiskelun tulee olla älyllisesti sekä tiedollisesti ja taidollisesti opiskelijalle haastava ja antoisa. Yhteisöllisyys on tärkeää. Ei saisi kuitenkaan unohtaa opettajia. Jotta heidän työnsä olisi innostavaa ja motivoitunutta, täytyy opetuksen tarjota myös heille älyllisiä haasteita ja yhteisöllisyyttä. Parhaimmillaan toimiva opetussuunnitelma on juuri sellainen työväline. Opetussuunnitelman uudistustyössä täytyy muistaa, että keskeisiksi kysymyksiksi nousee: millaisia taitoja opettaja tarvitsee selviytyäkseen tulevaisuuden sivistystä ja osaamista edistävällä tavalla? (Polkka 2012.)

Jussi Härkönen (pro gradu 2000, 6 – 9.), kuvaa opetussuunnitelmaa aikansa ja kulttuurinsa heijasteena ja tärkeänä työvälineenä yksilöiden kasvattamisessa yhteiskunnan jäseniksi. Opetussuunnitelman tulisi olla enemmän projektiluonteinen. Silloin se toimisi opettajan työvälineenä nykyistä paremmin. Härkösen mielestä hyvä opetussuunnitelma voisi olla joustavasti mahdollisuuksia antava kehittämissuunnitelma. Opetussuunnitelman tulisi olla ikään kuin prosessi, ennemmin kuin joukko opetettavia tietoja ja taitoja.

5 HAASTATTELUT OPETUSSUUNNITELMAN HYÖDYNTÄMISESSÄ

5.1 Haastattelujen toteutus

Halusimme käyttää työssämme avointa haastattelua. Avoin haastattelu on hyvä silloin, kun halutaan saada esiin ihmisten mielipiteitä kysytyistä asioista. Haastatteluja on erilaisia ja erilaiset haastattelutyypit tuovat erilaisia tuloksia. Jokaisen haastattelun kohdalla tulee kuitenkin miettiä ja pohtia esimerkiksi seuraavia asioita: heijastavatko vastaukset todellisuutta, tehokkuutta ja luotettavuutta. Haastattelulla saadaan myös hyvin esiin käsityksiä ihmisten uskomuksista ja niiden avulla voidaan ymmärtää ajatuksia ja tietokäsityksiä. Haastattelun avulla on siis helpompi ymmärtää ihmistä ja hänen toimintaansa. (Kauppinen 2008.)

Kysymyksiä mietittäessä on syytä ajatella, minkälaisia ihmisiä haastatellaan. Samoin huomionarvoista on se, haastatellaanko heitä yksin vai ryhmässä. Käytännöllisyys on tietenkin tärkeää, samoin tiedonkeruumenetelmä ja vastausten säilyminen. Myös ajan kohta vaikuttaa haastattelun vastauksiin. Molemmat osapuolet vaikuttavat haastattelun onnistumiseen, haastattelu on siis vuorovaikutustilanne. Luottamus on ensiarvoisen tärkeää. (Kauppinen 2008.)

Kokemuksemme mukaan tämäntyyppinen tiedonkeruumenetelmä sopi hyvin aiheeseemme. Nimenomaan keskusteluissa opettajien kanssa on havaittavissa erilaisia asenteita ja uskomuksia opetussuunnitelman hyödyntämistä kohtaan. Sähköpostilla toteutettu haastattelu on vastaajalle helppo tapa. Silloin haastateltava voi oman aikataulunsa mukaisesti tehdä sen itselle sopivana aikana ja rauhassa. Sähköpostihaastattelujen vastaukset ovat helppo ja hyvä tapa myös säilyttää ja dokumentoida vastaukset. Sähköpostihaastattelu säästää myös kysyjän aikaa.

Haastattelut toteutettiin aikavälillä joulukuu 2013- tammikuu 2014. Haastatteluista neljä tehtiin sähköpostin välityksellä ja yksi puhelinhaastattelu. Haastateltavat olivat innokkaita vastaamaan kysymyksiin ja saimme vastaukset nopeasti käyttöömmme.

Haastattelimme yhteensä kahta kauneudenhoitoalalla toimivaa toisen asteen opettajaa, kahta aikuiskoulutuksessa toimivaa kouluttajaa ja yhtä erityispedagogina toimivaa toisen asteen kouluttajaa. Haastatelluista neljällä oli pitkä opettajana toimimisen historia ja yhdellä vielä lyhyt kokemus. Kokemuksen määrä todennäköisesti näkyisi vastauksissa ja asenteissa opetussuunnitelmaa kohtaan. Siksi halusimme mukaan myös yhden lyhyemmän kokemuksen omaavan henkilön. Kaikki haastatellut opettajat olivat myös itseään kehittäviä ja käytännön taitoja omaavia.

5.2 Haastattelujen tulokset

Saatuja haastattelun tuloksia analysoimme ja vertailimme keskenään ristiin. Tutkimme vastauksista yhtäläisyyksiä sekä eroavaisuuksia. Vertasimme saamiamme haastattelutuloksia myös Härkösen tutkimuksen tuloksiin. Saamamme vastaukset olivat keskenään hyvin samankaltaisia. Huomasimme yhteneväisyyden kaikkien haastateltujen mielipiteissä muun muassa siinä, kuinka opettajana toimimisen pituus sekä opettajan oma kiinnostus opetussuunnitelmaa tai sen kehittämistä kohtaan vaikutti opetussuunnitelman hyödyntämiseen heidän omassa työssään. Yhteneväisyyttä vastauksista löytyi myös siitä, kuinka opettajan oma aktiivisuus ja itsensä kehittäminen vaikutti opetussuunnitelmaan suhtautumiseen positiivisesti ja edesauttoi sen hyödyntämistä omassa opetuksessaan. Kokemus tuntui lisäävän keinoja hyödyntää opetussuunnitelmaa monipuolisesti ja luovasti, kuitenkin niin että opetussuunnitelmassa määritellyt tavoitteet toteutuivat.

Tässä on koottu yhteen asioita, jotka tulivat ilmi suppeissa haastatteluissa opetustyötä tekeville. Haastattelun avoimet kysymykset löytyvät tämän kehittämishankkeen liitteestä 1.

Pääsääntöinen vaikutelma opetussuunnitelmasta ja sen käytöstä oli positiivinen. Uskomme, että tähän tulokseen vaikutti erityisesti opettajien *pitkä työkokemus ja ammattitaito*. Positiivisimmin ja laajakatseisimmin suhtautuivat opettajat, joilla oli vuosikymmenien kokemus opetustyöstä. Nämä vastaukset ja ajatukset ovat juuri niitä, joita ennen haastatteluja osasimme ennakoida. Haastattelujen tulokset siis vastasivat ennakkokäsityksiämme.

Tässä vastauksessa näkyy selvästi opettajan vankka kokemus ja ammattitaito. Mielestämme tämä on yksi tärkeimmistä ajatuksista, jotka ohjaavat opettajan toimintaa opetussuunnitelman suhteen: se antaa *raamit työlle ja linjaa opetusta* ja sen sisältöä.

Haastateltu 1 toteaa aluksi:

”Sen tavoitteena on antaa raamit ammatissa tarvittavalle osaamiselle. Hyödynnän työssäni juuri noissa edellä mainituissa asioissa. Käytännön työkaluna siten että tarkistan, että sisältö tulee opintojen jossakin vaiheessa koluttua läpi. Näytöt se määrittelee, arviointiohjeet vaativat selvennystä opiskelijoille... Tutkintorakenteen muodostumisen tarkastaminen, ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien sisältöjen tarkastaminen, opetan välillä niitäkin - niissä yritän myös laajasti ja luovasti sisältöjä soveltaa käytäntöön.”

Haastateltu 1:

”OPS on mielestäni viitekehys koulutusohjelmassa opittaville asioille, linjaus arviointiin ja rajaava asiakirja. Sen tavoitteena on antaa raamit ammatissa tarvittavalle osaamiselle. Hyödynnän työssäni juuri noissa edellä mainituissa asioissa. Käytännön työkaluna siten että tarkistan, että sisältö tulee opintojen jossakin vaiheessa koluttua läpi.”

Haastateltu 2 toteaa aluksi:

”OPS ohjaa koulutuksen järjestäjää ja sillä taataan samanlaiset tutkintovaatimukset, arviointikriteerit ja toiminta. Oppilaitoskohtainen OPS taas kertoo sen, miten kyseisessä koulussa kyseinen koulutus järjestetään. Se on tutkintokohtainen ohjenuora.”

Haastateltu 3, kommentoi hyvää opetussuunnitelmaa ja sen tarkoitusta seuraavasti:

”Hyvä opetussuunnitelma on sellainen, joka palvelee opetettavaa asiaa, tukee arviointimenettelyä, on laadukas ja helppo toteuttaa. Opetussuunnitelman tarkoitus, antaa yleisohjeet opetettavalle asialle, jotta asia jota opetat tietyllä valitsemallasi pedagogisella mallilla, on helppo toteuttaa myös ajasta ja paikasta riippumatta. Oma ammattitaito sekä ala jota kouluttaa voi määritellä opetussuunnitelman toteuttamista.”

Haastateltu 4, kommentoi opetussuunnitelman hyödyntämistä ja merkitystä seuraavasti:

”En selviäisi työstäni ilman käsikirjaa, joka ohjaa ja antaa viitekehyksen kaikelle toiminnalle. Toki se muokkautuu käytäntöön luovasti.”

”Olen itse kiinnostunut opetussuunnitelman kehittamisestä ja päässyt mukaan työryhmään, jonka tarkoituksena on viedä sitä lähemmäs opettajien käytännön työtä ja arkea. Itselleni opetussuunnitelma toimii arjen ohjenuorana ja opetuksen runkona tai tukipilarina, mutta uskoisin uuden kehitteillä olevan opetussuunnitelman syventävän entisestään sen hyödyntämismahdollisuuksia. Toivon sen ohjaavan paremmin myös uusia oppilaitoksemme opettajia.” Näin kommentoi erityispedagogisena opettajana toimiva haastateltavamme.

Seuraavassa vastauksessa ollaan jo mielestämme melko syvällä opetussuunnitelman tarkoituksessa ja hyödyntämisessä. Se näkyy ajatuksena siitä, että opetussuunnitelma voidaan myös nähdä esimerkiksi *erilaisina oppimisympäristöinä*.

Haastateltu 5, kommentoi opetussuunnitelman hyödyntämistä seuraavasti:

”Opetussuunnitelma on hyvin tärkeä opettajan työkalu. Käytän sitä itse hyvin paljon työssäni. Se auttaa sisäistämään asiat, joita opiskelijoiden tulisi oppia ja osata. Se auttaa opettajaa miettimään tuntien aiheita ja sisältöjä. Opetussuunnitelma taipuu taitavan opettajan käsissä joustavaksi ja monipuoliseksi. Parhaimmillaan se näkyy erilaisina oppimisympäristöinä, didaktisina toimintoina ja pedagogisena kehityksenä.”

Vastauksissa tuli ilmi, että opetussuunnitelma nähdään eräänlaisena raamina ja viitekehystenä, jonka pohjalta myös arvioinnin linjaukset tulevat esille. Tässä näkyi erityisesti opettajien kokemus; he uskalsivat nähdä opetussuunnitelman työvälineenä, joka tukee opettamista ja se nähtiin myös opettajan työn mahdollistajana. Vastauksissa näkyi myös piilo- opetussuunnitelman hyödyntäminen. Opettajat halusivat soveltaa opetussuunnitelmia laajasti ja monipuolisesti. Toisaalta vastauksissa tuli ilmi, että käytännössä ihan kaikkea opetussuunnitelmassa olevaa ei saada tai haluta välttämättä täysin näkyviin. Mainittiin kuitenkin, että heidän mielestään käytännössä ne osat ovat merkityksettömiä lopullisessa osaamisessa.

Haastateltu 2:

”Hyvä työkalu, vaikkakin edelleen liian täynnä opetettavaa. Arviointikriteerit ovat korkealla, toisinaan tulee mieleen, ettei edes ammattilainen saavuttaisi kolmosen tasoja joka kohdassa.”

Vastauksesta tulee ilmi, että opettajien mielestä *opetussuunnitelmat ovat liian täynnä asiaa*. Se hankaloittaa niiden toteuttamista ja tekee niistä jossain määrin hyödyttömiä. Mainittiin, että uudet opettajat eivät osaa niitä lukea ja se taas aiheuttaa sen, että joitakin osia voi jäädä kokonaan pois tai opetussuunnitelmaa sovelletaan liikaakin omien mielihiteiden ja näkemysten mukaan.

Haastateltu 1:

”OPS ei ole aivan helposti uusien opettajien ymmärrettävissä, Opsia voidaan lukea ja soveltaa miten kukin haluaa, jättämällä esimerkiksi osan pois. Väärinkäyttöä/luovaa soveltamista ei ole sanktioitu, ainakaan minun tietääkseni.”

Alle viisi vuotta opettajina toimineiden kesken opetussuunnitelman hyödyntäminen jäi kaukaiseksi. Opettajat ymmärsivät sen tärkeyden ja merkityksen opetukselle, mutta sitä ei osattu hyödyntää ja käyttää opetusta helpottavana työvälineenä. Aikuiskoulutuksen parissa toimivat opettajat kokivat suuremman merkityksen olevan nimenomaan *tutkinnon kriteereillä, kuin varsinaisella opetussuunnitelmalla*. Myös vain vähän aikaa opettajana toimineet opettajat kokivat hyvän opetussuunnitelman olevan sellainen, jota voi omilla pedagogisilla taidoilla toteuttaa vapaasti ajasta ja paikasta riippumatta.

Haastateltu 3 kommentoi opetussuunnitelman hyödyntämisestä opetuksessa seuraavaa:

”Tuntuu, että ei se opetussuunnitelma niin läheltä meitä koske, koska teemme kuitenkin omanlaisemme opetusmetodimme ja toteutamme opetusta hyvin työ- ja harjoituspainotteisesti. Tutkinnon perusteet ovat ne tärkeimmät, ja niillä sitten mennään.”

Opetussuunnitelmasta haluttiin aikuiskoulutuksessa enemmän *työelämälähtöisempi*, joka huomioi jo kirjoitetussa asussaan työelämän tarpeita. Vain kauemmin opettajan toimineet olivat kuulleet tulevasta opetussuunnitelmamuutoksesta. Tämä kuvastaa sitä, että nämä opettajat seuraavat myös aktiivisesti alan sekä yleisen opetustoimen kehitystä.

Haastateltu 3 kommentoi opetussuunnitelman kehittämisestä seuraavaa:

”Opetussuunnitelmaa tulisi kehittää niin, että opetus olisi enemmän työelämälähtöisempää. Päivittäisin kaiken kirjallisen materiaalin sellaiseksi, että se palvelisi tämän päivän todellista työelämää paremmin.”

”Käytän opetussuunnitelmaa opetuksen aikataululliseen suunnitteluun, sekä valinnaisten aineiden ja tutkinnonosien tarjonnan suunnitteluun. Se ohjaa opintojaksoja ja jopa tuntitason suunnittelua, mutta suunnitelmat muuttuvat tilanteen mukaan joustavasti.” Näin kommentoi haastattelussa aikuiskouluttajana toimiva opettaja.

Haastateltu 1:

”Luon arviointikriteerit opsin pohjalta, koska mielestäni sieltä ei suoraan saa sellaisia arviointikriteereitä, jotka myös opiskelija ymmärtää.”

Toisaalta opettajat toivoivat selkokielistä opetussuunnitelmaa, jota opiskelijoidenkin olisi helpompi ymmärtää ja näin hyödyntää omissa opinnoissaan. Työssään aktiivisesti opetussuunnitelmaa hyödyntävät ja käyttävät opettajat kertoivat heidän joutuvan nyt käyttämään paljon aikaa *opetussuunnitelmien avaamiseen ymmärrettävämpää muotoon* opiskelijoille. Kaikki haastatellut kuitenkin kokivat opetussuunnitelman olevan opettajalle hyvin tärkeä käsikirja ja oman työn ohjaaja.

Haastateltu 4 kommentoi selkokielisyydestä seuraavasti:

”Selkokielinen opetussuunnitelma olisi tarpeen, ettei opetussuunnitelman avaaminen opiskelijoille veisi niin kauan aikaa pois varsinaisesta opetuksesta.”

Haastattelut olivat suppeudestaan huolimatta mielenkiintoisia. Haastattelujen tulokset tukivat selvästi yleistä aiempaa käsitystämme opetussuunnitelman hyödyntämisestä.

6 YHTEENVETO

Tulevaisuus tuo mukanaan kokonaan uudenlaisia haasteista opettajuuteen. Tulevaisuudessa ammatit ja yhteiskunnan rakenne voivat olla hyvin erilaisia kuin mitä ne ovat tänä päivänä. Opettajuus menee eteenpäin kovaa vauhtia. Muutoksessa perässä pysyminen edellyttää opettajalta joustavuutta ja muutoshalukkuutta. Opettajan tulisi kehittää jatkuvasti omaa osaamistaan, pitämällä itsensä ajan tasalla yhteiskunnassa tapahtuvista muutoksista sekä haasteista, pitämällä yllä omaa ammattiosaamistaan, seuraamalla aktiivisesti kasvatustieteen ja muun opetuksen tutkimuksia ja julkaisuja sekä reflektoimalla riittävästi omaa toimintaansa. Opettajalta edellytetään tänä päivänä myös aktiivista vaikuttamista yhteiskunnassa. Opetussuunnitelma heijastaa yhteiskunnan sen hetkistä tilaa, arvoja ja odotuksia. HavaitSIMME vertaamalla haastatteluiden tuloksia käytettyyn teoriaan, että jokaisen opettajan tulisi tuntea opetussuunnitelman sisältö ja odotukset voidakseen toteuttaa laadukasta sekä tasa-arvoista opetusta. (Toom, Onnismaa & Kajanto 2008.)

Lisäksi havaitsimme, että sekä piilo-, että varsinainen opetussuunnitelma antavat opettajille mahdollisuuden melkoisen suureen didaktiseen vapauteen toimia omien näkemysten, kokemusten ja arvojen puitteissa. Jokainen opettajana toimiva saa toimia omien tunteidensa mukaisena opetussuunnitelman tulkitsijana. Haastattelujen perusteella tällä hetkellä oppilaitokset eivät järjestä opettajille minkäänlaista perehdytys- ja keskustelutilaisuutta opetussuunnitelmien sisällöistä, niiden merkityksestä ja käytännön toteutuksesta. Tämän vuoksi on varmasti yhtä monta näkemystä niiden sisällöstä kuin on tulkitsijoitakin. Toteutuneen ja kirjoitetun opetussuunnitelman välillä on vielä liian suuri kuilu. Härkösen tutkimus oli varsin mielenkiintoinen ja osoitti selkeästi saman suuntauksen, jonka myös me olemme suppealla haastattelullamme saaneet. (Toom, Onnismaa & Kajanto 2008.)

Suppean haastattelun tuloksena havaitsimme opettajien suhtautuvan hyvin positiivisesti opetussuunnitelmiin ja heillä kaikilla oli halukkuutta kehittää opetussuunnitelmasta entistä toimivampi. Selkokieliisyyttä peräsivät kaikki haastatelluista. Opetussuunnitelma-
muutoksista tietoisimpia olivat pitkään opettajina toimineet, jotka tuntuivat myös seuraavan aktiivisesti uusia julkaisuja aiheesta. Positiivista oli huomata, ettei yksikään haastateltu pitänyt opetussuunnitelmaa täysin turhana, negatiivisena eikä pelkästään byrokraattisena välineenä.

Kehittämishankkeen tekeminen avarsi ja lisäsi näkökulmaa henkilökohtaisessa työtehtävässä liittyen opetussuunnitelman laatimiseen kauneudenhoitoalan yhdistelmätutkinossa. Työryhmässä toimiminen helpottui, koska eri opettajien näkemyksiä ja kokemuksia opetussuunnitelman hyödyllisyydestä oli entistä helpompi ymmärtää.

Opettajakoulutuksella saadaan näkemyksiä avarrettua ja avattua opettajan työtä myös käytännössä. Kokemus on tietenkin tärkeä opettaja opettajaksi kasvamisen tiellä. Tiedon määrän olemassaolo ja sen hyödyntäminen on asia, jota ei aina ajatella. Opettajien on tietoisesti tarkasteltava ja korjattava omia asenteitaan ja motivaatiotaan. Ne ovat opettajan työssä alitajuisesti työtä ohjaavia tärkeitä asioita. Niitä täytyy pysähtyä pohtimaan ja tarkastelemaan ja sen myötä omaa opettajuuttaan.

Lähteet

Edu.fi, Opetushallituksen verkkopalvelu. 2013. Luettu 5.1.2014. http://www.edu.fi/ammattikoulutus/ammattillinen_erityisopetus/opetussuunnitelmat_ja_opetuksen_jarjestaminen/hojks)

Halinen I. 2012. Tulevaisuuden haasteet opetussuunnitelmatyön pohjana. Opetushallitus, Otavan opisto – opetussuunnitelmapaja 2012. Luettu 3.1.2014. <http://www.slideshare.net/otavanopisto/irmeli-halinen-11684366>

Hakkarainen K., Bollström-Huttunen M., Pyysalo R. & Lonka K. 2004. Tutkiva oppiminen käytännössä: matkaopas opettajille. Helsinki: WSOY.

Helakorpi S. Koulutuksen ja opetuksen suunnittelu – Lähtökohtina koulutuksen yleista-voitteet ja opetussuunnitelmaperusteet. Luettu 14.3.2014. <http://openetti.aokk.hamk.fi/sisu/TEEMAT%20AIHEALUEITTAIN/Opetus/op%20suunnittelu/Opetuksen%20suunnittelu/koulutuksensuunnittelu.pdf>

Härkönen J. 2000. Opettaja opetussuunnitelman ja opetuksensa kehittäjänä. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto 2000.

Jyväskylän Yliopisto. 2013. Luettu 5.1.2014 <https://www.jyu.fi/opiskelu/ohjaus/hops>

Kauppinen E. 2008. Haastattelututkimus. Luettu 14.3.2014. metodologia.files.wordpress.com/2008/12/haastattelututkimus.ppt

Korkeakoski E. 2011. Pakkopullasta tiennäyttäjäksi. Luettu 14.3.2014. http://www.opettaja.fi/pls/portal/docs/PAGE/OPETTAJALEHTI_EPAPER_PG/2011_12/157133.htm

Kärkkäinen I. 2010. Opetussuunnitelma musiikinopettajan työvälineenä. Pedagoginen oppinnäytetyö 2010. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu.

Länsi Uudenmaan aikuiskoulutusopisto Luksia. 2013. Matkailu-, ravitsemis- ja talousala. Koulutuksen opetussuunnitelma. Laitoshuoltajan ammattitutkinto.

Opetushallitus. Kauneudenhoitoalan perustutkinto 2009. Ammatillisen perustutkinnon perusteet. Määräys 26/011/2009.

Opetushallitus. Luettu 20.12.2013. http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/103/0/tiedote_sora-saadosten_voimaan_tulosta

Polkka. 2012. Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kansainvälisyysprojekti. Luettu 29.12.2013. <http://www.polkka.info/opetussuunnitelma.html>

Rauste - von Wright, M. 1998. Opettaja tienhaarassa - Konstruktivisimia käytännössä. 2. painos. Juva: WSOY.

Saamelaisalueen koulutuskeskus. 2013. Luettu 5.1.2013. http://www.sogsakk.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=99&Itemid=143&lang=fi

Sahlberg P. & Leppilampi A. 1994. Yksinään vai yhteisvoimin? Yhdessäoppimisen mahdollisuuksia etsimässä. Vantaa: Helsingin yliopisto.

Syrjälä J. 1994. Opetussuunnitelmat muuttuvat - Muuttuuko opetus? Tapaustutkimus Maatullin ala - asteen opetussuunnitelman synnystä. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B4:1994. Helsinki.

Toom A., Onnismaa J. & Kajanto A. (toim.). 2008. Hiljainen tieto, tietämistä, toimimista, taitavuutta. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.

Vilka J. 2012. Piilo – opetussuunnitelma kolmesta kulmasta. Tampereen yliopiston Kasvatustieteellisen tutkimuksen kohteena ”essee”. 3.4.2012 Tampere. Luettu 18.12.2013. http://personal.inet.fi/koti/jouni_vilka/Vilka_KASOP5_Essee.pdf

Vitikka E. 2009. HY: Peruskoulun opetussuunnitelma ei tue oppimisprosessia. Helsingin yliopisto, Viestintäosasto, lehdistötiedote, 27.8.2009. Julkaisija Mari Peltonen. Luettu 18.12.2013.

<http://savotta.helsinki.fi/halvi/tiedotus/lehti.nsf/e1e392ad852e72f5c225680000404fa8/9a8a52dc2e1a5d5fc225761f002ab1f0?OpenDocument>

Vitikka E. Salminen J. & Annevirta T. 2012. Opetussuunnitelma opettajankoulutuksessa. Opetussuunnitelman opettajan koulutusten opetussuunnitelmissa. Opetushallitus muistiot. Edita Prima Oy verkkojulkaisut. Luettu 3.1.2014 http://www.oph.fi/download/141692_Opetussuunnitelma_opettajankoulutuksessa.PDF

LIITTEET**LIITE 1**

Suppean haastattelun avoimet kysymykset

1. Millainen on mielestäsi toimiva ja hyödyllinen opetussuunnitelma?
2. Mikä on mielestäsi opetussuunnitelman tarkoitus?
3. Hyödynnätkö opetussuunnitelmaa opetuksesi suunnittelussa ja toteutuksessa?
4. Miten kehittäisit opetussuunnitelmaa?
5. Oletko tietoinen suunnitteilla olevasta opetussuunnitelmamuutoksesta?